

„ha mindenáron tudni akarod
julián a jobboldalra került
nemkülönben pelágusz

amint látom te itt sem érted még
az isten szuverén”

SZUPERNÓVA

a csillag folyton halványult
s amikor elértek a tengerig
többé nem volt követhető
ott szétváltak az útjaik
gáspár auschwitzban veszett
menyhért ameríkába menekült
boldizsár izraelben fizikus
egy nagyhírű traktátus szerzője
„KIÜRÜLT PARADIGMÁK
ÉS DEKONSTRUÁLT CSILLAGOK”

ÉNEKESNŐK TALÁLKOZÁSA

Mi dolga van egy énekesnőnek AZ ÉNEKESNŐ-vel? A válasz egyszerű: a véletlen hozta össze őket, az a véletlen, ami a könyvek fátumát meghatározza, és sokszor messzi előzmények és bonyolult összefüggések találkozásából jön létre. Hadd mondjak el ezek közül egyet-kettőt, mielőtt ezért a kötelező bevezető mondatért máris lekékharisnyáznának.

Valóban messzire megyek vissza. Jótanulóságom szinte egyetlen gyengéje az volt, hogy nem tudtam írni, gátlásosan, görcsösen féltem a fogalmazástól, lehet, hogy túlságosan is magas mércét állítottam magam elé. Emlékszem, már hetedik gimnazista voltam, amikor – egy életem, egy halálom – olyan lírai, őszinte, majdnem költői írást eresztettem meg az akkor divatos (de általam ma is szépen tartott) könyvről, Axel Munthe: SAN MICHELE REGÉNYÉ-ről, hogy osztatlan meglepetést kelteztem az osztályban. Azután hosszú csend következett. Már ami az írást illeti. Mert annál zajosabb pálya várt rám a zene terén.

Közben kispolgári családi háttérrel is átalakult, irodalmi légkörre tágult: költőműfordító férjem munkája, a sok-sok ol-

vasás kritikai érzékem kifejlődéséhez vezetett, és megemelte igényemet az egzakt fogalmazás iránt, úgyhogy mikor hosszú évtizedek múlva zenei cikkek, riportok, kisebb fordítások, beszámolók ügyében kezdtek hozzám fordulni, erőltet elhárítási kísérletek után végül is kedvet kaptam, hogy „tollat ragadjak”. A művészi írás, vagyis a széppróza területére soha nem merészkedtem, annak csak élvezője maradtam, de a nyelv tiszta, helyes használata, szeretete egyre inkább szívügyem lett.

Rengeteget köszönhetek ízlés- és igényformálásban a Gáborjáni Klárával, Szabó Lőrinc lányával való huszonöt éves barátságomnak is, amelyet a zene és az irodalom összefonódása tett a szokásos barátságoknál is bensőségesebbé. Klára már kislány korától kezdve Wagner-énekesnőnek készült, apja őszinte öröme, azután átváltott a színészetre, versmondásra, s mikor a sors összehozott minket, bennem elvetélt énekesnői álmait látta megtestesülni. Férjem pedig úgynevezett Szabó Lőrinc-tanítvány volt, noha ez a „cím” csupán annyit takart, hogy nagy ritkán megmutatta a verseit vagy a műfordításait Lőrincnek, aki ezt-azt, jót-rosszat vegyesen, mondott róluk. Klára féltékeny barát volt, még az apjától is elzárt bennünket. Ám mikor gyermekünk születésekor a keresztmami tisztég már más vonalon foglalt volt, azt találta ki, hogy az apját hívjuk meg keresztapának, és az ezzel járó kötelezettségeket ő vállalja magára mint helyettes. (Szabó Lőrinc gyermekünk iránti egyetlen keresztapai gesztusa az volt, úgy emlékszem, ez is Klára ötleteként, hogy egy sima írólapokból cérnával összevarrt és kartonba fűzött, néhány saját gépelésű gyerekversét tartalmazó kis füzetet ajándékozott neki BORIKA ELSŐ KÖNYVE címmel.) Klára színes, gazdag egyéniségének kisugárzásából, mesélő lényéből kislányunk is sokat kapott, de természetesen a mi kapcsó-

latunkon volt a fő hangsúly. Rengeteget játszottunk, barkochbáztunk, verseket írtunk megadott rímekkel, ismeretlen előzményekkel és frappáns befejezéssel. És rengeteget nevtünk. Nevtünk és sírtunk és féltünk, hiszen az ötvenes éveket éltük.

Kisklára – így különböztették meg anyjától, Nagyklárától – nagyszerű megfigyelő és szárnyaló képzeletű volt, felülmúlhatatlanul tudott mesélni: valóságos sztorikat éppúgy, mint igazi meséket. Talán tőle hallottam először egy-két olyan nagy meseíró nevét, akiket ő gyerekkora óta ismert, minthogy szülei fontosnak tartották, hogy irodalmi értékű meséken nőjön fel, az én környezetemben inkább a szokványos mesék voltak divatban.

Kisklára gyermekkori naplójából: „*Gyönyörű meséi vannak Oscar Wilde-nak. A CSA-LOGÁNY ÉS A RÓZSA. Csupa szín. Mintha kép volna. Nagyon szeretem a meséket. Fouqué-nak van egy kisregény hosszúságú csodálatos meséje, az UNDINE. Mikor kicsike voltam, apuka felolvasta nekem. Azóta már én is olvastam. Felejthetetlenül szép. Mindenkinek el kéne olvasni. – Andersen, Hauff és a kínai mesék! Jaj!*”

Undine története olyan kedves maradt számukra, hogy Szabó Lőrinc „megbízta” már nagyocská lányát a de la Motte Fouqué-mű lefordításával, elsősorban nyelvgyakorlás céljából, de valamilyen kiadatás reményében is. A Magas-Tátrából küldött képeslapon ezt írja neki: „*Itt látom fényképen a Tarpataki vízesést, és elküldöm Undine-emlékűl. Mert ilyenféle vidéken kellett élnie a kis vízitiündének.*”

„...Este, ha

aludni készült...

az egész család mint színházba gyűlt köréje, számolyokra, s a mesét hallgattuk, amit rögtönzött, az egy-ujjnyikat s a százmétereseket; vagy én olvastam, a Gilgamesét, Undinét és Szun-Vu-Kungot...”

(Szabó Lőrinc: TÜCSÖKZENE, 279)

A Wagner-operák mesehősei, az óriások, istenek, törpék is mindennapos és csodált vendégek voltak náluk, azt hiszem, Kisklára előbb említett Wagner-énekesnői ábrándja is nagyrészt mesefogantatású volt.

A mesélő költő apát, Szabó Lőrincet és lányát, Kisklárát, csodálatos zenei-irodalmi kapcsolatukat mintegy Klára szellemi végrendeletéért első és egyetlen könyvemben örökítettem meg, mely a SZERES-
SÉTEK A GYERMEKEIMET! címet viseli.

Míg elbeszélésemben idáig jutottam, a nagy meseírók között már felmerült Wilhelm Hauff német író neve, akinek meséit az idők folyamán én is nagyon megszerettem. Ezekből már többet és többször legfordítottak magyarra, a legnépszerűbbek A KIS MUCK TÖRTÉNETE, ORRONTI, A TÖRPE, A GÓLYAKALIFA, A HIDEG SZÍV. Biztosra veszem, hogy ezek a címek ismerősen csengenek még azok füle számára is, akik nem emlékeznek írójuk nevére. Az német filmgyártás jóvoltából még filmen is élvezhettük némelyiket, például A SPESSARTI FOGADÓ-t.

Nem csoda, hogy megörültem, amikor egy kis német barátnőnkől egyszer egy vékonyka Hauff-kötetet kaptam. Meglepett a címe: AZ ÉNEKESNŐ. Nem mese ez – mondtam magamnak. Műfaji megjelölése az író által novella, mai fogalmaink szerint kisregénynek nevezném. Megtudtam, hogy a köztudatban ma már „csak” meséiről híres Hauff egyéb történeteket is írt. A könyvet jól elraktam, hogy majd akkor veszem elő, mikor időm lesz elolvasni, így bizony évek teltek el, mire újból a kezembe akadt. Belenéztem, és szinte egységében olvastam el, annyira lekötött, és elhatároztam, hogy amúgy szórakozásból lefordítom. Hát remek szórakozás volt! Mellesleg egy nagy tanulsággal: a két nyelv közül azt kell nagyon tudni, amelyikre fordítok. Pontos, szabatos, kerek mondatokat kell létrehozni, szép, jó magyar nyelven. Már nem emlékszem,

mennyi idő alatt készültem el vele, de nem vett nagyon sok időt igénybe, mert a krimiszerűen fordultos mese, a kellemes stílus, a gördülékeny párbeszédok könnyűvé tették a dolgomat.

És most róla szeretnék mesélni, Wilhelm Hauffról, bár alakja mentes minden meseszerű, romantikus attitűdtől. Nem árt őt egy kicsit kiemelni a felejtés bugyraiból, hiszen minden hiányzik belőle, ami a mai modern ember romantika iránti előítéletét – részben – indokolja.

Hauff maga is elítélte, sőt kipellengérezte a kor érzélgősségét, édeskés szentimentalizmusát, paródiát is írt A HOLD-BÉLI EMBER címmel egy akkori (mára már teljes joggal névtelen) udvari tanácsos író stílusában, amiből kisebb kellemetlensége is lett, de nem hagyta magát: egy újabb, még szarkasztikusabb művével sikerült az író és irányát végképp nevetségessé tennie.

Ez a rendkívül rokonszenves, kiegyensúlyozott kedélyű író mindössze huszonöt évet élt (1802–1827), még a mi Petőfinkénél is rövidebb élet adatott neki. De mi mindenre futotta belőle! Egyetem (teológiai) tanulmányokra, többszöri hosszabb utazásra (Párizs, Brüsszel stb.), irodalmi barátságok kialakítására, lapszerkesztésre, családalapításra és – természetesen mindenekelőtt az írásra. Hatkötetnyi munkáját három év alatt hozta létre, többet írt, mint Heine harminc év alatt.

Nem sorolok címeteket, úgysem ismerjük a hozzájuk tartozó műveket, csupán egyet-kettőt említek meg: történelmi regényét, a LICHTENSTEIN-t (vajon olvastat-e nálunk valaki is?), mely nevét Németország-szerte ismertté tette. Tervezett még egy történelmi művet a tiroli szabadságharcról (vajon milyen lett volna?), de csak az anyaggyűjtésig jutott el. Azután egy tragikusan rátörő tüdőgyulladás néhány hét alatt elvitte ezt a fiatal tehetséget, akiben kortársai a német Walter

Scottot látták, nemcsak az irodalomból, hanem boldog családi életéből is, alig néhány napos kislánya mellől. Ludwig Uhland temetési búcsúbeszédének szavai fejezték ki a kortársak fájalmát: „*Friss, ifjú élete gazdag tavasz volt, amelynek nem adatott meg az ősz.*”

Am nemcsak ifjú élete, művészete is friss volt és eleven. Amit képzelete teremtet, tiszta, határozott, élesen körvonalazott. A köztisztelet ellenére mégis akadtak kritikus hangok, melyek Ludwig Tieck és E. T. A. Hoffmann utánzását próbálták rábizonyítani. Mások viszont gazdag fantáziáját, finom iróniáját hozták fel védelmére, melyek megmentik az utánérzés buktatóitól. Stílusának is voltak bírálói: elnagyoltnak, felszínesnek ítélték, de sokan éppen ezt a könnyed felszínességet, kötetlen előadásmódot tartják meséi és elbeszélései fő erényének.

Hauff a mesét gyermekkorából hozta magával. Tanulni nem szeretett, de gyermekéveiben két teljes könyvtárat végigolvasott sajátos önképzésként. Az ő meséinek első közönsége édesanyja, nővérei és néhány barátnő volt, és ez a kedélyes, meleg, bensőséges légkör kedvezett a történetek meghíttan romantikus, ugyanakkor érdekesítő szövéseinek.

Megírni ezeket alig egyéves házitánítóskodása idején kezdte tanítványai számára, majd 1824 karácsonyán sikerült megjelentetnie az első, később sorban a többi kötetet, MESE-ALMANACH címmel. A mesék a német hagyomány és az EZEREGYÉJSZAKA fantasztikus színeinek gazdag ötvözetei. Fantasztikum jut az elbeszélésekbe is, de fordítva még erősebb a keveredés. A mesék tele vannak realitáselemekkel.

Hogy mesék és elbeszélések milyen arányban oszlanak meg a kötetekben,

nem tudom megmondani. Mindenesetre hadd emeljek ki néhányat a szépszájú Hauff-elbeszélés közül: A PONT DES ARTS-I KOLDUSASSZONY-t, A CSÁSZÁR KÉPÉ-t és – AZ ÉNEKESNŐ-t. A mesék által halhatatlanná lett Wilhelm Hauff elbeszéléseit is úgy emlegetik, mint maradandó gyöngyszemeket.

Gyöngyszem AZ ÉNEKESNŐ is. Remek a meseszövése, a történetben egészséges arányban él a líra, a tragikum, a humor, és számomra élményszerű a körülbelül kétszáz évvel ezelőtti zenei vonatkozások leírása. A rendkívül tehetséges és rendkívül fiatal primadonna sorsa teljesen elűt a mai sztárok életpályájától, kis híján tragédiába is torkollik, de persze a boldog vég mégis elérkezik – mindenki számára, csupán az ősgonosz bűnhődik, de az aztán alaposan. A főszereplők jellemükben, érzéseikben fejlődésképes hús-vér alakok. A kisvárosias hercegségi székhely tisztviselőit, városi urait remek humorral, iróniával ábrázolja az író, kimondottan karakterfigurák, életszagú, egyszerű, pözmentes előadásával időn és téren át teljes közelségbe tudja hozzánk hozni őket. Alig van nyoma nála az alárendelt mondatokkal zsúfolt német írásmódnak, rövid tőmondatai fokozzák a mű tiszta egyszerűségét.

Felbuzdulva a megjelenítő erejű színes párbeszédeken, az az ötletem támadt, hogy dramatizálni kellene a kisregényt. Az azóta elhunyt rádiós rendező, Török Tamás nagy kedvvel osztozott elgondolásokban, az akusztika igényeinek megfelelően feldolgozta és 1992-ben a Rádiószínház „szinpadá”-ra állította AZ ÉNEKESNŐ-t.

A kisregény itt jelenik meg először magyarul.

Sándor Judit